

*วาระสร้างสุขของคนไต
งานสุขภาพภาคไต ๒๕๕๙*

๑๐ สถานการณ์เด่น
สุขภาพ:ภาคไต

สึนามิ กับ สุขภาพของคนใต้

เพื่อการเรียนรู้ที่อยู่พร้อมพอสู่สาธารณภัยในวันข้างหน้า

บัญชา พงษ์พานิช

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ป่าก่ไต่
เครือข่ายความร่วมมือพื้นที่ชุมชนชายฝั่งอันดามัน

กรณีธรณีพิบัติภัยคลื่นยักษ์สึนามิ “สึนามิ” เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ ที่ข้ามสมุทรจากเอเชียก่อความสูญเสียอย่างกว้างขวางรุนแรงถึง
อาฟริกา เฉพาะในประเทศไทยในพื้นที่ ๖ จังหวัดชายฝั่งอันดามันจากรายงานของสำนักงานเลขาธิการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กรมป้องกันและ
บรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทยว่ามีผู้เสียชีวิต ๕,๓๙๕ คน บาดเจ็บ
๘,๔๕๗ คน สูญหาย ๒,๘๒๒ คน มีผู้ได้รับความเดือดร้อนโดยตรง ๕๘,๕๕๐
คน จาก ๑๒,๐๑๗ ครัวเรือน บ้าน ๖,๗๙๙ หลัง ในพื้นที่ ๔๐๗ หมู่บ้าน
มีมูลค่าความเสียหายต่อทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทั้ง ๖ จังหวัด
โดยไม่รวมบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย ไม่น้อยกว่า ๑๗,๔๓๘.๑๕ ล้านบาท
โดยประเด็นด้านสุขภาพที่ได้รับการหยิบยกเป็นหลักคือเรื่องการเสียชีวิต
บาดเจ็บ สุขภาพจิตและสุขอนามัย

ความจริงแล้ว “สึนามิ” ครั้งนี้ได้ช่วยขยายให้เห็นถึงความพร้อมพอสู่
(preparedness) ของคนไทยในการที่จะเป็นอยู่ด้วยดีและมีสุข (healthy /
well-being) ซึ่งโดยรวมแล้วเหมือนยังไม่พร้อม

ลัวบิ๋มพร้อมพอสู่ในเรื่องการเตือนภัย

ทันทีที่เกิดเหตุ ทั้งที่เป็น “มหาภัยพิบัติ” เกิดขึ้นถึงกลางเมือง
ที่ทันสมัยสุดๆ ระดับมหานครอย่างปาดองที่ถูกเกิด และแหล่งท่องเที่ยว
ที่ทรูทร่าห่าดาวที่พร้อมพรังไปด้วยความสะดักสลายสารพัดจะสรรหา
ตลอดชายฝั่ง แต่สภาพที่แท้คือไม่มีที่ไหน ในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกบุคคล
ชุมชนท้องถิ่น จังหวัดจนถึงรัฐไทยตลอดไปจนทั่วทั้งโลกล้วนไม่พร้อมใน
การเร่งรัดเตือนภัย แม้ระบบเตือนภัยคลื่นยักษ์สึนามิที่ฮาวายซึ่งเป็น เสมือน
มันสมองของโลกในเรื่องนี้ได้แต่เพียงโทรสารส่งข้อความไปยังปลายทาง
อย่างเจียบๆ ในรุ่งเช้าหลังคืนวันคริสต์มาส ปล่อยให้คนไทย และเทศ
แทบทั้งชายฝั่งอันดามันพากันหัวงูงและถึงลงเดินชมเก็บหาปูปลาตาม
ชายหาดที่ตื่นขึ้นมาอย่างกะทันหันอย่างไม่ทันนึกถึง มีเพียงบาง คนเท่านั้น
โดยเฉพาะ “มอแกน” ที่พอมีภูมิรู้พอที่จะรีบหนีปรากฏการณ์ ฝังปกตินั้น
รอดมาได้

ถึงบัดนี้ ระบบข้อมูลความรู้ เตือนภัยและพร้อมรับก็ยังไม่พร้อม
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม้การเตือนภัยทางสื่อจะทันที่ฉับไว กว้างขวางและ
ทั่วถึงทั้งประเทศและทุกพื้นที่ผ่านสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕ ซึ่ง
เป็นแม่ข่ายของการเตือนภัยพิบัติแห่งชาติ และศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ
ที่จัดตั้งขึ้นยังให้จัดส่งข้อความสั้นไปยังโทรศัพท์มือถือ โดยมีหอดูดัง
ระบบสัญญาณเตือนภัยไว้ ๖๒ จุดตามแนวชายฝั่งที่สามารถใช้งานรับ
สัญญาณแล้วส่งเสียงไซเรนเตือนภัยให้ได้ยินในรัศมี ๑-๑.๕ กิโลเมตร ตาม

ด้วยคำเตือนเป็นคำพูด ๕ ภาษา คือ ไทย อังกฤษ เยอรมัน จีน ญี่ปุ่น แต่เป็นเพียงการแจ้งเหตุแผ่นดินไหวไม่ใช่คลื่นยักษ์เพราะทุ่นตรวจจับคลื่นยักษ์ในทะเลซึ่งต้องใช้เวลาเตรียมการอีกนับปียังไม่มีการติดตั้ง จึงส่งผลให้ความหวาดวิตกไม่มั่นใจในความปลอดภัยของชีวิต ตลอดชายฝั่งอันดามันยังไม่ได้รับประกัน ช้ำร้ายไม่มีการเน้นย้ำให้มีการรับรู้อย่างชัดเจน แต่ที่สำคัญคือระบบเตือนภัยท้องถิ่นทั้งหอ เรือ ตลอดจนแผนการอพยพและหลบภัยก็มิได้มีการจัดระบบฝึกซ้อมอย่างพร้อมเพียงพอ จนเกิดโศกนาฏกรรมขึ้นขนาดเจ็บแทบทุกราวที่มีข่าวลือหรือการประกาศแผ่นดินไหวรวมทั้งป้ายบอกเส้นทางการอพยพหนีภัย หรือที่ปักหลบภัยที่ยังไม่ได้จัดการติดตั้งอย่างจริงจังและทั่วถึง

ความพร้อมรับในเรื่องระแวงระวังเตือนภัยจึงยังเป็นเรื่องใหญ่ในสังคมไทยที่กำลังเพิ่มพูนความเสี่ยงต่อภัยพิบัติต่างๆ มากขึ้น

น้ำใจแห่งสัญชาติญาณมนุษย์ยังมีมิติดำมืดแห่ง ไปไหน

งานแทบทั้งนั้นเดินไป “ด้วยใจอาสา”

หลังอาการไม่เชื่อจนตกตลึงและยอมรับความจริงแล้วนั้น สังคมไทยได้สำแดงความพร้อมครั้งยิ่งใหญ่ที่ได้รับการชื่นชมยกย่องไปทั่วโลกว่าน้ำใจคนไทยนั้นมากมายมหาศาล เช่นกันกับมนุษยธรรมของมวลมนุษยชาติทั้งโลกที่หลังไหลออกมาเป็นความช่วยเหลืออนานอย่างท่วมท้นต่อเนื่อง ตั้งแต่การออกค้นหาช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ การเก็บกู้และชันสูตรร่างไร้ชีวิต การปฐมพยาบาลและบรรเทาทุกข์ฉุกเฉิน ตลอดจนการเก็บกวาดจัดการสถานที่ ที่พักชั่วคราวจนถึงการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนกลับมาใหม่

จิตใจอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ที่ทะลักล้นออกมาเป็น

คลื่นสร้างสรรค์ลูกใหม่ได้ยืนยันถึงน้ำใจแห่งสัญชาติญาณมนุษย์ว่าส่วนที่ “สุดสุดที่ได้ทำดีเพื่อผู้อื่น” มิได้เหือดแห้งไปไหน ไม่ว่าจะในระดับใด ทั้งปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ภาคีเครือข่ายจนแทบทั้งชาติ ตลอดถึงนานาชาติ ไม่ว่าจะในรูปแบบใดจนอาจนับได้ว่ากระบวนการเคลื่อนไหวงานแทบทั้งนั้นเดินไป “ด้วยใจอาสา” เป็นด้านหลักกว่า “ด้วยรัฐ” ท่ามกลางความไม่คุ้น ไม่พร้อม ไม่ยอมรับ ไม่วางใจ ไม่ประสานที่ก่อเหตุขัดแย้งอยู่ทั่วไป

เสียดายที่สัญชาติญาณทำดีที่สามารถทำให้คนบรรลุความ “สุดสุด” แห่งมนุษยธรรมและใจอาสาเหล่านั้นมิได้พัฒนาต่อจากเชิงปรากฏการณ์ขึ้นเป็นเชิงโครงสร้าง เชิงกระบวนการ เชิงแบบแผน และเชิงรูปการสำนึกอย่างเพียงพอต่อบทเรียนที่ได้ ให้ดำรงคลื่นอาสาอยู่คู่ สังคมไทยตลอดไป ให้อยู่ประจำกับเนื้อกับตัว ที่บ้าน ชุมชนและที่ไหน ๆ ให้เปิดพื้นที่และขยายโอกาสอาสาให้ผู้คนและสังคมได้ขยายบทบาท มิติ ถึงขั้นอุดมคติ ให้มีระบบงานส่งเสริมพัฒนาอย่างจริงจัง จนอาจก่อตั้งเป็นสถาบันอาสาสมัคร สาธารณประโยชน์ให้ทัดเทียมกับภาครัฐ และสถาบัน / บริษัท เรื่องธุรกิจ-ส่วนตัวที่มีมากมายเกิน

ระบบบริการสุขภาพสามารถดำเนินการได้ด้วยดี

การจัดการช่วยชีวิตผู้บาดเจ็บจากภัยพิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาลำเลียงขนส่งแล้วทำการปฐมพยาบาลส่งต่อเชี่ยวชาญรักษาเชิงเครือข่ายสถานพยาบาลในพื้นที่และข้างเคียงตลอดทั้งที่กรุงเทพมหานคร รวมทั้งการส่งแพทย์ พยาบาลตลอดทั้งอุปกรณ์เครื่องมือเวชภัณฑ์และเลือด เป็นความสำเร็จของระบบบริการสุขภาพที่สามารถดำเนินการได้อย่างทันทั่วทั้งครอบคลุมอย่างสูงประสิทธิภาพ เช่นกันกับการจัดการด้านสุขภาพเฝ้าระวังอนามัยสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ประสพภัยที่เป็นไปด้วยดีจนไม่เกิดเหตุการณ์

ระบาดใดๆ ของโรคติดต่อเลย เช่นกันกับการจัดการดูแล ปัญหาสุขภาพจิตของผู้รอดชีวิตที่ตามติดฟื้นฟูต่อเนื่อง ในทั้ง ๓ กลุ่ม

เด็กกำพร้าที่มีจำนวนรวมสูงถึง ๑,๖๗๑ คน ซึ่งในระยะแรกจะซึมเศร้า ร้องไห้คิดถึงพ่อแม่ บางคนหวาดผวากลัวน้ำ จนหลังจาก ๖ เดือนผ่านไปยังซึมเศร้าร้องไห้ไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่ภาวะปกติใหม่ได้ ก็จะได้รับดูแลอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง ในขณะที่ผู้ใหญ่ที่ตกอยู่ในภาวะเครียดรุนแรงหลังภัยพิบัติ (Post Traumatic Stress Disorder-PTSD) ที่มีจำนวนสูงถึงกว่า ๓,๐๐๐ คน ก็บรรเทาหลงเหลือที่ให้การติดตามดูแลต่อเนื่องราว ๓๐๐ คน ซึ่งนับว่าเป็นสถิติที่ลดน้อยจนเป็นที่น่าพอใจ เหลือเพียงปัญหาวัยแรงงานที่พบมีพฤติกรรมติดเหล้าเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๑๐ จากภาวะความเครียดเมื่อไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างที่คาดหวังไว้ จึงเลือกจับกลุ่มดื่มสุราในขณะที่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาด้านสุขภาพจิตมากที่สุด คือมีอาการเครียด นอนไม่หลับ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ต้องอยู่คนเดียวเพราะสมาชิกในครอบครัวเสียชีวิตหมด

การกู้ชีพ พิสูจน์บุคคลและคืนร่างแก่ญาติมิตรที่ยังค้างคา และแทบเือด

ทั้งที่ น่าจะเป็นไปได้ด้วยดี เนื่องจากมีหน่วยอาสาสมัครและบรรเทาสาธารณภัยจำนวนมากที่เข้าช่วยในการเก็บกู้ร่างไร้ชีวิต แต่ด้วยการอ่อนในการประสานจัดการ สิ่งการและบัญชาการในภาวะวิกฤตของประเทศไทย ทำให้เรื่องนี้ลงเอยด้วยความเจ็บปวดของแทบทุกฝ่าย ตั้งแต่ญาติของผู้สูญเสียที่เจ็บปวดเพิ่มขึ้นกว่าจะได้รับร่างคืน สิ้นทรัพย์สูญหาย เนื่องจากหลังเกิดเหตุ การรักษาพื้นที่เกิดภัยพิบัติเพื่อการเก็บกู้ การกำหนดพื้นที่และหน่วยเข้าเก็บกู้ การบันทึกรายละเอียดประกอบร่างที่เก็บกู้ การนำส่งร่าง

ภาวะเครียดรุนแรงหลังภัยพิบัติ

(Post Traumatic Stress Disorder-PTSD)

เป็นความผิดปกติทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจอย่างรุนแรงจากเหตุการณ์ไม่คาดคิด เกิดได้กับทุกกลุ่ม ทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ที่สำคัญคือ บางครั้ง PTSD มิได้เกิดกับผู้รอดชีวิตเท่านั้น แต่เกิดกับผู้เห็นเหตุการณ์หรือญาติของผู้รอดชีวิตได้ด้วย เพราะฉะนั้นกลุ่มเสี่ยงจึงมิได้มีเพียงเหยื่อ แต่ยังรวมถึงญาติและอาสาสมัครจำนวนมากที่เข้าไปในพื้นที่และพบเห็นความรุนแรงที่หลงเหลืออยู่

โดยทั่วไป PTSD เกิดขึ้นประมาณ ๓ เดือนหลังเกิดเหตุ แต่บางรายจะเกิดอาการเมื่อใกล้ครบรอบเดือนหรือครบรอบปีบางคนหายเองภายใน ๖ เดือน แต่บางคนเป็นนานและไม่ยอมหายจนกว่าจะได้รับการรักษา พฤติกรรมที่บ่งบอกว่ามีอาการ PTSD คือ สิ้น กลัว คลุ้มคลั่งเมื่อประสบเหตุการณ์คล้ายๆ กับที่เคยเกิดขึ้น หลีกหนีที่จะพูดคุยถึงเหตุการณ์หรือเข้าไปยังสถานที่เกิดเหตุ เลื่อนลอย ตกใจง่าย จุนเจียวง่าย นอนไม่หลับ ขาดสมาธิ หวาดผวา ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีพฤติกรรมที่เป็นลบต่อตนเอง เช่น ติดเหล้า ทำร้ายตัวเอง หรือมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อชีวิต

วัตถุประสงค์และรายละเอียดประกอบสู่ศูนย์รวม การขึ้นสูตร สับสนปนเปไปหมดจากการที่มีคนหลากหลายไม่รู้ที่มาเข้ารื้อค้นเก็บหาของในพื้นที่ว่างไร้ชีวิตถูกเคลื่อนย้ายอย่างขาดการทำบ้านที่ถูกละเลียดแล้วนำส่งศูนย์รวมอย่างสับสนพอกันกับการทำทะเบียนและฐานข้อมูลร่างไร้ชีวิต และการขึ้นสูตรพิสูจน์บุคคล ที่ลงเอยด้วยการประสานและจัดการที่ไร้ระบบ จนเกิดความซับซ้อนและขยายเป็นความขัดแย้งของเหล่าอาสาสมัครและคนทำงาน ดังที่ปะทุเดือดระหว่างหน่วยงานหลักของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและกระทรวงยุติธรรม ส่งผลให้ การสืบค้นหาผู้สูญหายและคืนร่างสู่ญาติมิตร การรับแจ้งผู้สูญหาย การประมวลตรวจสอบทำฐานข้อมูล ผู้สูญหาย การสืบค้นหาผู้สูญหาย การประสานจัดการข้อมูลผู้สูญหาย การประสานญาติ การคืนร่างสู่ญาติผู้ยากลำบาก ณ สิ้นปี ๒๕๔๔ ยังมีศพผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ที่ศูนย์พิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลและส่งกลับ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อรอการพิสูจน์อีกกว่า ๘๐๐ ศพ แยกเป็นชาวต่างชาติ ๗๐ ศพ อีกประมาณ ๗๓๐ ศพ เป็นคนไทยหรือเอเชีย

มีปัญหาที่การยุติการบรรเทาทุกข์ฟื้นฟูชีวิตชุมชน

การบรรเทาทุกข์ฉุกเฉินที่ต่อเนื่องจากการช่วยชีวิตไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ที่พักพิงอยู่อาศัย ส้วม ชะยะ อนามัย และเครื่องใช้จำเป็น น้ำดื่มใช้ เงินใช้จ่ายครองชีพ เด็ก สตรี คนชรา ผู้ต้องขังพา เมื่อพบกับคลื่นน้ำใจที่ไหลหลั่งมาอย่างท่วมท้น ที่เกรงว่าจะขาดก็กลับกลายเป็นก่อปัญหาของการ “เกิน” “ไม่เป็นธรรม” และ “ขาดการประสานจัดการ” ต่างคนต่างทำจนถึงขั้นแย้งชิงกันทำซ้ำซ้อน ดังที่ได้พบกองอาหารที่ยังไม่เสียๆ เสื้อผ้าที่ยังใช้ได้ๆ ข้าวของที่ยังใช้ประโยชน์ได้ถูกกองทิ้งเรียราดอยู่มากมายทั่วไป ยกเว้นแต่เงินทองของมีค่ามากที่ได้รับบริการเก็บงำไว้โดยต่างก็ไม่พ้นการแย่งชิงซ้ำซ้อนทั้งของผู้ให้และผู้ขอรับ

เมื่อครบ ๑ ปี สามารถพูดได้ว่าผู้ประสบภัยโดยตรงได้รับการบรรเทาทุกข์มากมายเหลือเฟือ มากมายได้รับการช่วยเหลือถึงขั้นได้บ้านที่ดีและมากกว่าที่เคยมี ได้เรือมากกว่าเดิม ได้เงินตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกฟุ่มเฟือยมากมายจนเกิดภาวะไม่ทำอะไรเท่าการรอรับน้ำใจ ในขณะที่ยังคงมีผู้ประสบภัยไม่น้อยที่ถูกทอดทิ้งละเลยอยู่ตามชายขอบด้วยเหตุต่างๆ เช่น ไม่มีทะเบียน ไม่ถูกต้อง ไม่มารอรับ ไม่เข้าข่าย ในขณะที่ผู้ประสบภัยที่ทุ่มเททำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่นพี่น้องญาติมิตรอย่างเหนียวแน่นก็แทบสิ้นแรงดังหลายตัวอย่าง เช่น การที่เด็กไร้เดียงสาถามพ่อแม่ว่า “ทำไมพ่อแม่ไม่ตาย หนูจะได้รับของแจกและเงินที่โรงเรียนเป็นกรณีพิเศษเหมือนเพื่อนๆ” การที่คนทำงานเพื่อชุมชนถูกมองว่ามีประโยชน์ส่วนตัว ผู้คนที่ยังไม่ทำอะไรนอกจากทำตัวเป็นผู้ทุกข์ยากนำเสนอแล้วคอยดักรอรับแจกตามจุดต่างๆ ไม่ทำแม้กระทั่งงานเพราะได้น้อยกว่า

อาการล้นเหลือเพื่อและซ้ำซ้อน ยังคงซ้อนซ้ำในหลายพื้นที่เป้าหมายที่ “เป็นที่รู้จัก” ในขณะที่พื้นที่และกลุ่มชายขอบหรือมีประเด็นปัญหาซับซ้อนถูกละไว้ให้ดิ้นรนเอง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานและผู้ประกอบการธุรกิจค้าขายขนาดเล็กเคลื่อนย้ายถิ่น, กลุ่มชนถิ่นที่อยู่อาศัยมานานและมีปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดินกับผู้ถือครองรายใหญ่, กลุ่มชาวน้ำ มอแกน มอกลอนและอุรักลาไวย์ ที่ไม่เข้าใจในเรื่องระบบสิทธิที่ดิน, จนกระทั่งกลุ่มแรงงานพม่า รวมทั้งคนไทยพลัดถิ่นที่ติดเขตพม่าเมื่อครั้งลากเส้นเขตแดนใหม่จนไทยจำนวนหนึ่งถูกพรมแดนกั้นกลายเป็นพม่าไป และแม้กระทั่งชุมชนในพื้นที่ซึ่งคลื่นไม่ถึงแต่ได้รับผลกระทบต่อเนื่องไม่น้อย

แม้ในใจกลางของชุมชนเป้าหมายที่ “เป็นที่รู้จัก” อาการของ “คนจนถูกหวย คนรวยตกยาก” ก็ปรากฏการณ์แสดงความไม่สมส่วนของการบรรเทาทุกข์ที่มีอยู่ ทั้งที่เพียงเสริมการจัดการและประสานงานที่ดีก็น่าจะสร้างความทั่วถึงและเป็นธรรมได้

การจัดการตนเองคือคำตอบต่อการสร้างสุขให้ชุมชนเพื่อพร้อมพวตอนานาสาธารณูปโภคในวันข้างหน้าที่มีท่าว่าจะแรงและมากขึ้น

หลายกรณีศึกษาในการฟื้นฟูอาชีพ วิถีชีวิตชุมชน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นท่ามกลางคลื่นร้ายลูกนี้อย่างน้อยใน ๓ ระดับ

ระดับชุมชนท้องถิ่น ได้เกิดการรวมตัวก่อตั้งคณะทำงาน คณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อการจัดการตนเองหลังภาวะวิกฤติอย่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่นการที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ที่เคยประสบเป็นเครือข่ายสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้มาก่อน ได้รวมตัวประสานกับองค์กรพัฒนาภาคเอกชนและประชาสังคมในพื้นที่ภาคใต้ขยายสู่ระดับประเทศ ก่อตัวเป็นเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน (Save Andaman Network) ประสานสนับสนุนกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านใน ๑๒๑ หมู่บ้านจาก ๔๑๘ ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตลอดฝั่งอันดามัน ทำการสำรวจประเมินความเสียหายแล้วเร่งประสานช่วยเหลือเบื้องต้นเท่าที่มีกำลังแล้วใช้วิกฤตเป็นโอกาสทำการฟื้นฟูชีวิตชุมชนสู่การพัฒนาระยะยาวอย่างต่อเนื่องด้วยการมีส่วนร่วม ได้รับการหนุนเสริมจาก ภาครัฐกิจเอกชนไทย ภาครัฐและเอกชนนานาชาติ ตลอดจนปัจเจกบุคคล ต่างๆ นับร้อยหน่วย ด้วยวงเงินงบประมาณ ๑๓๒,๙๙๕,๖๐๑ บาท จนชุมชนชาวบ้านสามารถรวมตัวก่อตั้งเป็น ๓๘ อู่ซ่อมสร้างเรือชุมชน ๒ อู่ซ่อมเครื่องยนต์ ทำการซ่อมสร้างเรือพร้อมสนับสนุนเครื่องมือประมงจนสามารถออกทะเลเลี้ยงชีวิตตนเองได้จำนวนกว่า ๑,๕๘๕ ลำ ๕๒๓ เครื่องยนต์ จากยอดรวมความเสียหายของเรือประมงขนาดเล็กประมาณ ๓,๐๐๐ ลำ เกิดเป็นกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมุนเวียนชุมชนที่เริ่มสะสมคืนทุนตั้งแต่ปลายปี๒๕๔๔

โดยมี ๑๗ อู่ที่พร้อมพัฒนาเป็นอู่ซ่อมสร้างเรือถาวรของชุมชนต่อไป ควบคู่กับการซ่อมสร้างบ้าน ๕๒๕ หลัง เสริมศักยภาพ ชุมชนชาวบ้านและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ

ดังบทเรียนที่น่าเสนอต่อที่ประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ว่าด้วยพลิกวิกฤติได้ สู่ความอยู่เย็นเป็นสุข จากเวทีชุมชนคนประมงภัยจากคลื่นยักษ์ ๖ จังหวัดชายฝั่งอันดามัน “สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ และอาสาสมัครนิสิตนักศึกษา U Volunteer \ คนทำงานฟื้นฟูชีวิตชุมชน Save Andaman Network-SAN ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๔ ที่เขาหลัก ทัพพะเมือง พังงา และวันที่ ๒๖ - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๔ ที่ตลาดตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และอื่น ๆ

● ว่าด้วยความอยู่เย็นเป็นสุขท่ามกลางทุกข์ที่ทับถม ความอยู่เย็นเป็นสุขของคนประมงภัยคือความมั่นใจ มีเพื่อน และเห็นอนาคตข้างหน้าที่วางใจได้ พร้อมกับการค่อย ๆ คลายและบรรเทาทุกข์ลงไปที่ละขั้น จากการค้นพบญาติพี่น้องครอบครัว ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศ ได้มีที่อยู่อาศัยเบื้องต้นที่ปลอดภัยมั่นคง ได้มีหลักประกันเรื่องอาหาร ความเป็นอยู่ ได้มีหลักประกันของชีวิต จากอาชีพการงานที่สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แล้วจึงถึงบ้านเรือนที่ดินถิ่นฐานและชุมชนที่ถาวรมั่นคงตลอดจนการศึกษา ของบุตรหลาน

● ว่าด้วยปัจจัยและกลไกในวิกฤตมีพลังหลักสำคัญที่ขับเคลื่อนคือ “น้ำใจไมตรีที่เอื้ออาหาร” ที่หลังไหล ในขณะที่กลไกอื่น ๆ ค่อนข้างมีข้อจำกัดแม้กระทั่งกลไกรัฐและราชการ มีอาสาสมัคร สื่อสารมวลชนตลอดจนองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์เพื่อพัฒนากระทั่งภาคธุรกิจต่างๆเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญ

- ว่าด้วยกระบวนการขับเคลื่อน กระบวนการก่อตัวและจัดการตนเอง (Self Organised&Management) เป็นกระบวนการหลักของชุมชนชาวบ้านตลอดจนโลกต่างๆ ทั้งในระดับพื้นที่ ประสานกันเป็นพันธมิตรภาคีเครือข่าย (Partner&Network) เกิดการประสานสนับสนุน เอื้ออำนวยช่วยเหลือ (Coordinate, Support&Facilitate) ในลักษณะทั้งปัจเจกหน่วยและเครือข่ายความร่วมมือ (INN-Individual Node Network) เป็นเครือข่ายปฏิบัติการต่างๆ ตั้งแต่การเก็บกู้ร่าง, การฟื้นฟูชีวิตชุมชน เช่น เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน (Save Andaman Network-SAN) ที่มาจากการประสานของภาคีภาคพัฒนาขององค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาสังคม ประสานกับเครือข่ายภาคพัฒนาระดับประเทศ, ภาคธุรกิจเครือข่ายซีเมนต์ไทย, สมาคมบริษัทหลักทรัพย์และสภาธุรกิจตลาดทุนไทย จนกระทั่งรัฐบาลและองค์กรนานาชาติ ตลอดจนถึงบุคคลอาสาสมัครต่าง ๆ อีกมากมาย

- ว่าด้วยวิกฤตที่เป็นโอกาสที่สำคัญคือการได้ทดสอบกระบวนการก่อตัวและจัดการตัวเอง พร้อมกับกระบวนการประสานสนับสนุนเอื้ออำนวยช่วยเหลือ ตลอดจนระบบขบวนเครือข่ายแบบปัจเจกหน่วยและเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นจริงได้ดีในท่ามกลางวิกฤต โดยมีเงื่อนไข หลักคือน้ำใจไมตรีที่เอื้ออาทรเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสำคัญ โดยสำคัญสุดอยู่ที่การให้พื้นที่และชุมชนชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ความทุกข์ร้อนของพี่น้องเป็น สำคัญจนพ้นจากปมเงื่อนของโครงการและองค์กรจนก่อเกิดความเข้มแข็งกว่าเดิมในชุมชนชาวประมงพื้นบ้านทั้งในระดับชีวิตครอบครัว ชุมชน ชมรมระดับต่างๆ จนถึงสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ จนแม้ขบวนการเครือข่ายภาคีพันธมิตรภาคพัฒนาได้ปฏิบัติการและเรียนรู้และขยายตัวครั้งใหญ่ให้ความเข้มแข็งขึ้นพร้อมกัน และน่าตื่นต้นที่สุดคือการเกิดภาคีพันธมิตรใหม่ระหว่างภาคประชาชนและภาคพัฒนา

เอกชน กับ ภาคธุรกิจเอกชนและรัฐบาลนานาชาติตลอดจนถึงเจกบุคคลคนมีน้ำใจ ซึ่งไม่ได้อยู่ในฐานะเพียงผู้ให้และผู้รับเท่านั้น กำลังพัฒนาต่อเป็นขบวนการร่วมมือเพื่อสังคมต่อเนื่องได้อย่างยิ่ง ที่สำคัญอีกประการคือท่ามกลางกระบวนการข้างต้น ชุมชนชาวบ้านตลอดจนภาคีพันธมิตรกำลังขับเคลื่อนสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขยิ่งขึ้น ทั้งความมั่นใจ มีเพื่อน และเห็นอนาคตข้างหน้าที่วางใจได้ พร้อมกับการค่อยๆ คลายและบรรเทาทุกข์ลงไปทีละขั้น จากการค้นพบญาติพี่น้องครอบครัวครบครัน ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศได้มีที่อยู่อาศัยเบื้องต้นที่ปลอดภัยมั่นคง ได้มีหลักประกันเรื่อง อาหาร ความเป็นอยู่ ได้มีหลักประกันของชีวิต จากอาชีพการงานที่สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แล้วจึงถึงบ้านเรือนที่ดินถิ่นฐานและชุมชนที่ถาวรมั่นคงตลอดจนการศึกษาของบุตรหลานที่ทุกอย่างกำลังคลี่คลายไปในทางที่ดีมีอนาคต

- ว่าด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายจากบทเรียนรู้จากเครือข่ายปฏิบัติการท่ามกลางวิกฤตต่อสังคมไทยและชายแดนใต้ คือ

- * หนึ่ง พึงเอาพื้นที่ ชุมชนชาวบ้านเป็นตัวตั้ง
- * สอง ให้ความสำคัญกับการก่อตัวและจัดการตนเองของชุมชนชาวบ้านในพื้นที่
- * สาม เครือข่ายปฏิบัติการที่เปิดกว้าง ก้าวพ้นตัวตน องค์กร และโครงการเป็นเงื่อนไข
- * สี่ น้ำใจ ไมตรีที่เอื้ออาทรฉันเพื่อนมนุษย์ที่ร่วมทุกข์เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงที่สำคัญ
- * ห้า ควรเสริมสร้างความสมานสัมพันธ์เพิ่มระหว่างภาคประชาชน ภาคพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจเอกชน
- * หก การเสริมสร้างสำนักสาธารณะแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่

มีความเป็นไปได้สูงหากมีการประสานจัดการอย่างต่อเนื่อง
จริงจังด้วยระบบฐานข้อมูล ศูนย์เชื่อมประสานและกองทุน
หนุนเสริม

- * เจ็ด ควรขยายขอบเขตความร่วมมือเพื่อพัฒนาผู้ยาก
ลำบากอื่นในสังคมโดยทั่วไป ไม่จำเป็นต้องรอแต่เมื่อเกิด
ภัยใหญ่ร้ายแรงเท่านั้น
- * แปด ข้อเสนอเชิงนโยบายนี้มีได้มุ่งหมายเสนอต่อรัฐหรือใคร
แต่ขอเสนอต่อทุกคนทุกฝ่ายทุกหมู่ทุกคณะให้ระลึกล้อ
เลียงและเพาะบ่มไว้ในทุกระดับ ทั้งตนเอง ครอบครัว ชุมชน
องค์กร ภาคีเครือข่ายไปจนถึงรัฐถิ่น รัฐไทยและรัฐเทศ
ทั้งหมด
- * เก้า รัฐ หน่วยอื่นใดหรือใคร ที่ไม่ได้ยึดตามแนวนั้นน่าที่จะ
ทบทวนได้ตรง

คอบางบทเรียนจากนอกประเทศ

อาสาสมัครเพื่อนบ้านและชุมชนท้องถิ่นเป็นคำตอบ

ญี่ปุ่น กรณีแผ่นดินไหวใหญ่ที่โกเบ จากการศึกษาย้อนหลังกับผู้
ประสบภัยพบว่าอาสาสมัครและเพื่อนบ้านคือคำตอบ คือผู้ทำบทบาท
หลักในการช่วยเหลือและฟื้นฟูตั้งแต่ต้นจนจบ

สหรัฐอเมริกา กรณีพายุ Katrina ของประเทศที่มีการจัดระบบ
และหน่วยรับผิดชอบชัดเจนยังช่วยไม่ได้มาก ถึงขนาดต้องส่งอาวุธ ปืน
และทหารเข้าปราบปรามจนบัดนี้ยังไม่รู้ชะตากรรมของการพัฒนาฟื้นฟูใหม่

คิวบา กรณีพายุ Wilma ที่จัดระบบให้ชุมชนข้างเคียงคือที่พักพิง
เพียงช่วยเหลือได้ไม่ล้นสนุนวายเป็นอเมริกา

ฮาวาย กรณีสีนามิที่ Hilo ต้องเกิดซ้ำอีกหลายครั้งจึงจำนนไม่คือ
เอาชนะธรรมชาติ และชุมชนท้องถิ่นคือคนทำแทบทั้งนั้น

ปากีสถาน กรณีแผ่นดินไหวใหญ่ที่พบว่ามนุษยธรรมในใจคน
ด้วยการช่วยเหลือยังไม่ล่าแต่ผ้าไหมที่บริจาคให้จากแดนไกลใช้ได้เพียงเป็น
เชื้อเพลิงของผู้ประสบภัยบนภูเขาหิมะหน้าฝนที่แสนหนาว

แม้บทเรียนของไทยโดยรวมจะได้รับการขอบคุณชื่นชมในน้ำใจ
และประสิทธิภาพของการช่วยเหลือฟื้นฟู แต่บางร่องรอยที่ปรากฏหากได้
รับการเอาใจใส่เรียนรู้ให้อยู่พร้อมพอดต่อสาธารณภัยในวันข้างหน้าก็เชื่อ
กันว่าจะมากขึ้นและรุนแรงขึ้น

หากมีภัย..(ขนาดนี้)..อีก! ในวันข้างหน้า สิ่งเหล่านี้จะเป็นอย่างไร ?

ไม่เรียนรู้ก็ยากที่จะ อยู่ดี มีสุข healthy - well being ได้

